

ATLAS
OVER
AFSIDESLIGGENDE
ØER
AF
Judith Schalansky

*Halvtreds øer,
som jeg aldrig har været på og
aldrig vil komme til*

FORORD

Paradiset er en ø. Det er helvede også. 6

DET ARKTISKE OCEAN

ensomheds-øen 26 *Bjørneøen* 28 *Rudolf-øen* 30

ATLANTERHAVET

St. Kilda 34 *Himmelfartsøen* 36 *Brava* 38
Annobón 40 *Sankt Helena* 42 *Trindade* 44 *Bouvetø* 46
Tristan da Cunha 48 *Syd-Thule* 50

DET INDISKE OCEAN

St. Paul-øen 54 *Sydlig Keelingøer* 56 *Possession-øen* 58
Diego Garcia 60 *Amsterdam* 62 *Juleøen* 64 *Tromelin* 66

STILLEHAVET

napuka 70 *Rapa Iti* 72 *Robinson Crusoe Ø* 74 *Howlandøen* 76
Macquarieøen 78 *Fangataufa* 80 *Atlasov-øen* 82 *Taongi* 84
Norfolkøen 86 *Pukapuka* 88 *Antipode-øen* 90 *Floreana* 92
Banaba 94 *Campbell-øen* 96 *Pingelap* 98 *Påskeøen* 100
Pitcairn 102 *Semisopochnoi* 104 *Clipperton-atollen* 106
Raoul-øen 108 *Socorro* 110 *Iwo-jima* 112 *St. George* 114
Tikopia 116 *Pagan* 118 *Kokos-øen* 120 *Takuu* 122

DET ANTARKTISKE OCEAN

laurie-øen 126 *Deception-øen* 128
Franklin-øen 130 *Peter 1. Ø* 132

ORDLISTE 134 INDEKS 136

*PARADISET ER EN Ø.
DET ER HELVEDE OGSÅ.*

JEG ER VOKSET OP MED ET ATLAS. Og som atlas-barn har jeg selvfølgelig aldrig været i udlandet. At en pige fra min klasse virkelig skulle være født i Helsinki, sådan som der stod i hendes papirer, var umuligt for mig at forestille mig. H-e-l-s-i-n-k-i – for mig blev disse otte bogstaver nøglen til en anden verden, og den dag i dag er det sådan, at jeg møder tyskere, som for eksempel er født i Nairobi eller Los Angeles, med utilsløret undren og ikke sjældent betragter dem som de rene pralhalse. De kunne lige så godt påstå, at de kom fra Atlantis, Thule eller El Dorado. Egentlig er jeg selvfølgelig klar over, at Nairobi og Los Angeles virkelig findes. Disse byer er jo med på landkortene. Men at man rent faktisk kan have været der eller ligefrem være *kommet til verden* dér, er og bliver ubegribeligt for mig.

SANDSYNLIGVIS ELSKEDE JEG atlasser så højt, fordi linjerne, farverne og navnene i dem erstattede de virkelige steder for mig, som jeg alligevel ikke kunne komme til. Og sådan blev det ved med at være, da alt forandrede sig, verden blev til at rejse ud i og mit fødeland forsvandt fra landkortene med dets grænser, indtegnede som oplevede.

Jeg havde allerede vænnet mig til fingerrejserne i mit atlas, erobringen af fjerne verdener i mine forældres dagligstue, det at hviske fremmede navne. *Atlas for enhver* hed mit livs første atlas. At det – ligesom ethvert andet – var underlagt en ideologi, fremgik med al ønskelig tydelighed af verdenskortet i det, som var placeret således på en dobbeltside, at Forbundsrepublikken Tyskland

og DDR lå på to forskellige bogsider. Her gik ingen mur ned mellem de to Tysklunde, intet Jerntæppe, men den uovervindelige fals, som skinnede hvidt på begge sider. At det provisoriske ved DDR til gengæld som regel kom til udtryk i vesttyske skoleatlas ved hjælp af stiplede linjer og den mysteriøse forkortelse ›SBZ‹, fik jeg først at vide senere, da jeg med det importerede *Diercke*-atlas skulle lære floderne og bjergene i mit hjemland, som nu var blevet mere end dobbelt så stort, udenad.

Siden har jeg været mistroisk over for de politiske verdenskort, hvor landene ligger som farvestrålende håndklæder på det blå hav. De bliver hurtigt forældede og giver næsten ikke oplysning om andet, end hvem der en overgang administrerer hvilke farvepletter.

HVOR MEGET MERE FORTÆLLER SÅ IKKE det kortbillede, som ikke gør naturen til statsejendom, men lader den fremstå som noget, der kan sammenlignes på tværs af alle menneskeskabte grænser. I de fysiske topografier kan landmasserne lyse fra lavsløtte-mørkegrønt til højfjelds-rødbrunt eller polar-gletsjerhvidt og havene stråle i alle blåtoner – hævet over historiens gang.

Selvfølgelig tæmmer også disse kortbilleder den naturlige vildmark med nådesløs generalisering, som reducerer den virkelige geografis mangfoldighed, erstatter den med stedfortrædende tegn og afgør, om nogle få træer udgør en skov, om et spor efter mennesker registreres som sti eller markvej. Således er motorvejen på kort urimelig bred i forhold til målestokken, en tysk mil-

lionby kendetegnes med samme firkant som en kinesisk, og en arktisk bugt lyser nøjagtig lige så blå som en bugt i Stillehavet, fordi begge har samme havdybde. Isbjergene, som tårner sig op i førstnævnte bugt, bliver derimod ganske enkelt fortiet.

Landkort er abstrakte og samtidig konkrete – og giver trods al opmålt objektivitet alligevel ingen afbildning af virkeligheden, men en dristig fortolkning.

LINJERNE på landkortene viser sig her at være veritable forvandlingskunstnere; som meridianernes og breddekredsens kølige matematiske struktur gennemkrydser de hensynsløst land og vand eller tegner bjerge, dale og havdybder efter organiske højdekurver, og – støttet af højdetoningen, som kaster skygge – sørger de for, at Jorden beholder sin kropslighed.

At fingeren, der rejser på landkortet, absolut kan opfattes som en erotisk gestus, blev jeg mig helt bevidst, da jeg på Statsbiblioteket i Berlin for første gang stødte på den pornografiske pendant til atlasset, reliefglobussen, hvor Marianergravens fordybninger og Himalayas højdedrag bliver ligefrem obscønt håndgribelige.

Selvfølgelig svarer en globus snarere til Jorden end kortsamlingen i et atlas og er desuden i stand til at sprede vemodig stemning af udlængsel i teenageres værelser. Men kugleformen er lige så genial som prekær. Jordens frit svævende skikkelse har ingen kanter, kender hverken op eller ned, hverken begyndelse eller ende og lader altid den ene side være skjult.

I ET ATLAS har Jorden derimod stadig lov at være så overskuelig og flad, som den var i lang tid, inden opdagelsesrejser gav konturer og navne til de uudforskede områders forjættende hvide pletter og befriede kanterne på verdenskortene for de søuhyrer og bizarre monsterracer, som boltrede sig dér. Endelig blev også det kæmpemæssige kontinent slettet, som man havde drømt om at finde på den sydlige halvkugle, og hvis navn var forkert på hele to måder: *Terra australis incognita* – hvis landet var ukendt, hvorfor havde det så et navn?

At ville gøre verden synlig med ét blik skaber problemer, som ikke kan løses tilfredsstillende. Alle projektioner viser verden forvredet. Enten passer afstandene, vinklerne eller forholdene mellem fladerne ikke. Derfor opstår for eksempel det vinkeltro verdensbillede med skamløst forvredne landeproportioner, hvor det næststørste kontinent Afrika ser lige så stort ud som verdens største ø Grønland, som imidlertid i virkeligheden er fjorten gange mindre. Det er ganske enkelt ikke muligt at projicere Jordens krumme overflade over på en plan flade og samtidig være tro mod flader, længder og vinkler. Det todimensionale verdenskort er et kompromis, som har gjort kartografien til en kunst mellem utilbørlig forenklende abstraktion og æstetisk tilegnelse af verden. I sidste ende drejer det sig simpelthen om at gribe verden, rette den ind mod nord og skue ud over den som en gud. Således præsenteres et angiveligt objektivt verdenshele med et videnskabeligt krav om at være sandheden, som heller ikke viger tilbage for at kalde fremstillingen af Jorden på et kort for ›ver-

denskort«, som om der intet solsystem eller verdensrum fandtes. Det burde naturligvis hedde »jordkort«. Det hedder jo heller ikke »verdensklode«!

FOR ET PAR ÅR SIDEN viste min topografiprofessor mig en kæmpemæssig bog, som hun opbevarede i et gigantisk arkivskab. Jeg havde allerede set en hel del ting fra hendes samling, historiske poesibøger, akvareltegninger af sløjfer, forskellige slags pølser og små konditorkager samt den for længst forældede udgave af et kompendium med den mest lovende titel, en bog kan have: *Jeg fortæller dig alt*. Det var ikke underdrevet: I denne bog blev en planche over samtlige skægmoder efterfulgt af et tværsnit af det menneskelige tandsæt, og fakta om de økumeniske konciler af en tabel over de vigtigste attentater i nyere tid, hvilket muliggjorde den vidunderlige klummetitel »Konciler/Attentater«.

Men nu hentede hun en bog i folioformat af krøllet silkepapir og pakket ind i blåt marmorert papir, som overgik selv *Jeg fortæller dig alt*. Hver af de glatte, gulnede sider var fuld af geometriske konstruktioner, kryds, felter, af enkelte, dobbelte, tredobbelte, stiplede og gennembrudte linjer, af lys skrift, skrift i kursiv og ornamenteret skrift, forkortelser, pile og symboler, af felter i akvarelfarver og de fineste skraveringer. Her er alle aktørerne i den kartografiske fortælling blevet opført på liste og indøvet enkeltvis, selv de sort-hvid stribede små kanter og målestoksskalaerne. Nogle steder var pennestrøget stadig lidt kejtet, andre sider var så fuldkomne, som om de ikke var gjort af men-

neskehånd. Bogen var den indbundne udgave af topografiske tegninger fra en fransk kartografs læretid mellem 1887 og 1889, sådan som de rigt udsmykkede store bogstaver på titelbladet røbede.

Bagest på indersiden af omslaget opdagede jeg en enkeltside i lille format. Det viste kortet over en lille ø, havde en ramme samt et tegnet æseløre som illusionsmaleri i nederste venstre hjørne, men hverken målestok eller tekst. På denne stumme, navnløse lille ø rejste sig et svulmende massiv af bjergkæder i brun akvarel, i hvis dalbunde små søer lå og floder slyngede sig på deres vej til havet, som kun blev antydnet af den blå kystlinje.

Jeg forestillede mig, at kartografen først skulle tegne denne ø, inden han måtte give sig i kast med fastlandet, og pludselig gik det op for mig, at øer ikke er andet end små kontinenter og kontinenterne på den anden side ikke andet end meget, meget store øer. Denne klart afgrænsede smule land var aldeles fuldkommen og samtidig fortabt, ligesom det løbsblad, som den var tegnet på. Enhver forbindelse til fastlandet var gået tabt her. Resten af verden blev ganske enkelt fortiet. En mere ensom ø har jeg aldrig set.

DER FINDES FAKTISK en række øer, som ligger så langt fra deres moderland, at de ikke kan komme med på de nationale kort. For det meste bliver de så forbigået; nogle gange får de en plads ved det kartografiske sidebord, presset ind i et indrammet felt, trængt ud mod kanten, med deres egen målestok, men uden oplysning om deres faktiske beliggenhed. Således bliver de fodnoter til fastlan-

det, på en vis måde til at undvære, men ulig mere interessante end det mægtige, kontinentale korpus.

Det er under alle omstændigheder kun et spørgsmål om synsvinkelen, om en lille ø som Påskeøen → **Påskeøen (100)** er afsidesliggende. Indbyggerne, rapanui, kalder i hvert fald deres hjemstavn for Te Pito Te Henua, »Verdens navle«. På den endeløse, kugleformede Jord, kan hvilket som helst punkt blive til centrum.

Kun set fra fastlandet er en sådan ø, aktive og udslukte vulkaners værk, afsidesliggende. Den kendsgerning, at det nærmeste land ligger flere ugers skibsrejse borte fra det, gør i fastlandsboernes hoveder øen til et ideelt sted og landet, som er omgivet af vand, til den perfekte projektionsflade for utopiske eksperimenter og jordiske paradiser: På den lille sydatlantiske ø → **Tristanda Cunha (48)** levede syv slægter i mikrokommunistisk samdrægtighed under skotten William Glass's patriarkalske herredømme. Tandlægen dr. Ritter fra Berlin, som var træt af civilisationen og den økonomiske verdenskrise, byggede en eremitbolig på Galapagosøen → **Floreana (92)** i 1929, hvor han ville give afkald på alt overflødigt – inklusive tøj. Og amerikaneren Robert Dean Frisbie flyttede i 1920'erne til atollen → **Pukapuka (88)** i Stillehavet, hvor han – i tråd med et klassisk motiv i sydhavslitteraturen – forefandt et bemærkelses- og misundelsesværdigt frisind. Her synes øen at være helt sig selv, endnu i en fordomsfri urtilstand, som Paradis før syndefaldet, skamløs, men uskyldig.

FASCINATIONEN af den slags afsondrede steder greb også den

californiske sømand George Hugh Banning, som sejlede på Stillehavet som menig matros i begyndelsen af det 20. århundrede med det brændende ønske at lide skibbrud et eller andet sted. Hvor det skulle ske, var han ligeglad med, *når bare det var et gudsforladt sted, som var omgivet af vand på alle sider*. Men i begyndelsen havde han ikke heldet med sig og måtte desillusioneret konstatere: *Vi anløb kun »interessante« øer, som Oahu og Tahiti, hvor tyggegummipapir og amerikanske talemåder er næsten lige så almindelige som bananskræller og vindens hvirken i palmetræernes kroner*.

Endelig tilsmilede lykken ham, og han fik lov at komme med på en ekspedition til mexikansk farvand på en af de første diesel-lystyachter med eldreven motor. Turen gik til øerne ved det sydlige Californien (→ **Socorro (110)**), som han var sikker på næppe nogensinde var blevet opsøgt, fordi der *intet* er dér, efter hvad folk påstod. Da han inden sin afrejse blev spurgt, hvad han dog ventede at finde dér, svarede han: *Intet, intet, og det er netop det, der er det dejlige*.

TILTRÆKNINGSKRAFTEN ved den dejlige intethed var også det, som lokkede ekspeditioner til den evige is (→ **Rudolf-Insel (30)**) for at opsøge de polare punkters bogstavelige intethed, efter at nationer, som rejste rundt i verden, allerede havde fundet de vegetations- og råstofrige verdener og delt dem op imellem sig.

Således udgjorde også det ubetrådte land på den antarktiske → **Peter I. Ø (132)** en uacceptabel krænkelse af den menneskelige trang til at efterlade sig spor og bød desuden på muligheden for,

at man alligevel kunne nå at sikre sig en plads i historien. Tre ekspeditioner formåede ikke at betvinge den næsten fuldstændig tilsede ø. Først i 1929 – 108 år efter at øen var blevet opdaget – lykkedes det at komme i land, og frem til op i 1990'erne havde der været flere mennesker på månen end på denne lille ø.

MANGE AFSIDESLIGGENDE ØER viser sig at være dobbelt uopnåelige. Vejen til dem er lang og besværlig, landsætningen livsfarlig til umulig, og selv hvis den lykkes, viser det land, man har drømt om så længe, sig meget ofte – som om man ikke allerede havde anet det – at være øde og værdiløst. Beskrivelserne i ekspeditionsrapporterne ligner hinanden. Løjtnant Charles Wilke noterede: → *Macquarieøen (78) byder ikke på nogen form for opmuntring til et besøg. Denne ø er det mest ynkelige sted i et ufrivilligt, slaveagtigt eksil, som man kan forestille sig. Bare synet af → Campbell-øen (96) gjorde Anatole Bouquet de la Grye trist til mode og også George Hugh Banning, som elskede ensomme øer, skrev: → Socorro (110) så virkelig trøstesløs ud. Sådan som øen lå dér, mindede den mig om en halvt afbrændt halmbunke, som regnen har slukket, og som, uden kraft til at flamme op igen, hviler i en pyt blæk.*

VANVITTIGE ANSTRENGELSER modsvares ofte af et tarveligt udbytte; de fleste af disse forehavender er på forhånd dømt til at mislykkes. Således sendte *Académie des sciences* engang to ekspeditioner med kostbart udstyr til den anden ende af verden for dér,

på → **Campbell-øen** (96), at foretage observationer af Venus-pasagen i 1874 – et naturfænomen, som endte med at blive dækket af en kæmpemæssig sky.

For at aflede opmærksomheden fra den slags fiaskoer, tilbringer videnskabsmændene megen tid med at opmåle hver en afkrog af den lille ø eller finde eksemplarer af lokale arter, som opføres i lange tabeller og får ekspeditionsrapporternes appendikser til at svulme op.

For den empiriske forskning er enhver ø en fest, et naturens laboratorium; her skal genstanden for undersøgelserne for en gangs skyld ikke møjsommeligt afgrænses, virkeligheden bliver i det mindste ved med at være håndgribelig og tællelig, indtil flora og fauna bliver udryddet af indtrængende dyrearter eller befolkningen bliver revet bort af udefra kommende sygdomme.

IKKE SJÆLDENT BREDER den rene og skære forfærdelse sig hos de få besøgende, som havner her, og når de står ansigt til ansigt med det klart afgrænsede område, indsniger den foruroligende tanke sig nærmest af sig selv, at der er en risiko for, at man bliver ladet tilbage og må friste tilværelsen her, på en ensom ø, til sine dages ende.

Den sorte klippe → **St. Helena** (42) blev Napoleons forvisnings- og dødsø, den frugtbart grønne → **Norfolkøen** (86) blev trods sin paradisiske frodighed Det Britiske Imperiums mest frygtede koloni for straffefanger, og for slaverne, der led skibbrud med *Utile*, virkede den lillebitte ø → **Tromelin** (66) ganske

vist først som den skæbnebestemte redning, men den frihed, som man mente at have genvundet på den ikke engang én kvadratkilometer store ø, blev hurtigt til en kamp for bare at overleve.

Den afsidesliggende ø er af natur et fængsel; lukket inde af et stædigt tilstedeværende havs monotone, uovervindelige mure og beliggende fjernt fra de handelsveje, der som navlestreng forbinde de oversøiske kolonier med moderlandet, egner den sig som opsamlingssted for alt det uønskede, fortrængte og afsporede.

I disse egnes afsondrethed kan frygtelige sygdomme uhindret bryde ud og ejendommelige skikke florere, så som de mysteriøse børnedødsfald på → **St. Kilda** (34) og den praksis med at begå drab på børn på → **Tikopia** (116), som er frygtelig og samtidig virker nødvendig; forbrydelser som voldtægt (→ **Clipperton-atollen** (106)), mord (→ **Floreana** (92)), og kannibalisme (→ **St.-Paul-øen** (54)), ser ud til at være forprogrammeret i øernes undtagelsestilstand. Og at der den dag i dag stadig opstår områder med love, som strider mod vores retsfølelse, viser misbrugsskandalen på → **Pitcairn** (102), hvor det lille samfund af efterkommere efter *Bounty*-mytteristerne lever: I 2004 blev halvdelen af de voksne mænd, som var bosiddende på øen, dømt for, at de igennem årtier jævnlige havde voldtaget kvinder og børn. Til deres forsvar henviste de anklagede til en århundreder gammel hævdvunden ret, for allerede deres forfædre havde indledt seksuelle forhold til mindreårige piger fra Tahiti. Det er muligt, at Paradiset er en ø. Det er Helvede også.

FREDFYLDT ER LIVET i de overskuelige landområder i hvert fald i de sjældneste tilfælde, for det ender jo oftere med en enkelt mands rædselsherredømme end med virkeliggørelsen af utopien om et fællesskab, som tilstræber lighed. Øer opfattes som naturlige kolonier, som kun venter på at blive underkastet. Kun på den baggrund er det muligt, at en mexikansk fyrmester udråber sig selv til konge over → **Clipperton-atollen** (106), og at en østrigsk svindler på → **Floreana** (92) kalder sig kejserinde over Galapagos.

De små kontinenter bliver til miniatureverdener, hvor der skjult for verdensoffentligheden kan begås brud på folkeretten (→ **Diego Garcia** (60)), affyres atombomber (→ **Fangataufa** (80)) eller udløses økologiske katastrofer (→ **Påskeøen** (100)).

Ved udkanterne af den endeløse Jordklode lokker ingen uberørt Edens Have. I stedet bliver de vidt berejste mennesker her til de uhyrer, som de i deres møjsommelige opdagelsesarbejde har forvist fra kortene.

MEN DET ER NETOP DE frygtelige begivenheder, som indeholder det største potentiale til fortællinger, og som øer er den perfekte skueplads til. Mens virkelighedens absurditet fortaber sig i de store landmassers relativiserende vidder, ligger den her åbent fremme for dagens lys. Øen er et teaterrum: Alt, hvad der sker her, fortættes næsten automatisk til historier, til kammerspil i intetheden, til litterært stof. Specielt for disse historier er, at sandhed og digtning ikke er til at holde ude fra hinanden, at virkelighed bliver til fiktion og fiktion til virkelighed.

ALLEREDE DE OPDAGELSESREJSENDE blev berømmet for deres opdagelser, som om det drejede sig om skabende præstationer, som om de ikke blot havde *opdaget* nye verdener, men ligefrem *opfundet* dem. I den forbindelse spiller den geografiske navngivning en betydelig rolle – som om først navnet fik stedet til at eksistere. Som ved dåben besegles også her en pagt, mellem den opdagelsesrejsende og det opdagede, og overtagelsen af det angiveligt ›herreløse‹ land legitimeres, også selvom det kun er blevet set på afstand eller for længst er beboet og har et navn.

Men som ved alle præstationer gælder: *Scribere necesse est, vivere non est* – kun det, som der er skrevet om, er virkelig sket. Den, som stikker flaget i jorden, bestræber sig altså på at underbygge den nationale fordring med alle mulige former for informationer: Han beregner koordinaterne, udarbejder kort over landet og tildeler geografiske navne på sit eget sprog. Idet Norge lod udfærdige det eneste aktuelle kort over → Peter I. Ø (132), understregede landet sin ejendomsret, selvom ethvert territorialt krav ifølge Antarktistraktaten skal fastlåses.

Efter opdagelsen følger udarbejdelsen af landkort, det nye navn er en fødsel. Den fremmede natur bliver besat og taget i besiddelse hele to gange, erobringshandlingen gentages med kortet. Først når noget er blevet anvist en nøjagtig plads i et koordinatsystem og er blevet præcist opmålt, er det virkeligt og sandt. Således er hvert kort resultatet og udøvelsen af kolonialistisk magt.

AT ØKORT og øland af og til smelter sammen og ikke er til at skelne fra hinanden, viser historien om August Gissler, for hvem skattekortet ved hans årelange udgravninger på → **Kokos-øen (120)** i slutningen af det 19. århundrede på et tidspunkt blev en erstatning for det guld, han søgte efter. Når det kom til stykket, var kortets løfte mere værd end den skat, som ikke var til at finde. Et kort over øen, som han selv havde tegnet, var også det, der inspirerede Robert Louis Stevenson til sin eventyrroman: *Denne øs fremtoning animerede min fantasi overordentlig meget. Der var havnepladser, som henrykkede mig lige som sonetter, og i bevidstheden om noget skæbnebestemt kaldte jeg mit værk: ›Skatteøen‹.*

En anden romantitel fandt ikke kun vej til litteraturleksikaene som karakteristisk for genren, men også til atlasserne. En ø i den chilenske Juan Fernández-øgruppe fik navneforandring i 1970 for at lokke turister til. På denne ø, som tidligere hed Más a tierra – ›beliggende nærmere land‹ –, havde Alexander Selkirk oplevet sin robisonade, inden begrebet var lanceret. I dag bærer den lille ø ganske vist ikke hans navn, men hans litterære gengangers: → **Robinsón Crusoe Ø (74)**. For at gøre forvirringen komplet hedder den ø, som ligger 160 kilometer længere mod vest, og som tidligere hed Más Afuera – ›beliggende længere ude‹ -, imidlertid nu Isla Alejandro Selkirk, selvom denne aldrig har været dér.

På kortene er den pinefuldt monotone horisont overvundet, som på øer dag ud og dag ind skærer synsfeltet over, og hvor det

med længsel ventede skib, som kommer med fødevarer eller giver håb om at kunne vende hjem, måske aftegner sig ganske svagt i det fjerne – som overraskende *deus ex machina*.

Og med de geografiske navne kan man tage hævn over det opdagede land, som ikke indfrier forventningerne. Således kalder Ferdinand Magellan i 1521 og John Byron i 1765 nogle atoller i Tuamotuøerne for *Skuffelsens øer*. Den første, fordi han hverken fandt det strengt nødvendige drikkevand eller noget spiseligt på de tørre små øer; sidstnævnte, fordi indbyggerne på øerne, som i mellemtiden var blevet beboede, var uventet fjendtligt stemt. Mange navne virker mytiske og eventyragtige. På → **Possession-øen** (58) løber floden Styx, og hovedbyen på → **Tristan da Cunha** (48) hedder Edinburgh of the Seven Seas, selvom de lokale kun kalder stedet The Settlement – ›bosættelsen‹; hvad ellers, når det jo er den eneste i 2400 kilometers omkreds?

Frem for alt afspejler de geografiske navne indbyggernes ønsker og længsler og også beboernes – sådan kalder jeg i dette atlas alle dem, som kun lever på den afsidesliggende ø i en periode. Hos de udstationerede på → **Amsterdam** (62) hedder et forbjerg ›jomfru‹, to vulkaner ›bryster‹, og et tredje krater bærer helt officielt navnet ›Venus‹. Her ender ølandskabet med at blive pinup og erotisk erstatning. Øen synes at være et sted, som på én gang er virkelighed og metafor for sig selv.

KUNSTEN AT UDARBEJDE LANDKORT burde omsider regnes til de poetiske genrer og selve atlasset til skønlitteraturen, for

det lever jo til overmål op til sin oprindelige betegnelse *Theatrum orbis terrarum* – ›verdens teater‹.

Det at konsultere kort kan ganske vist mildne den udlængsel, som det fremkalder, kan endda erstatte det at rejse, men er samtidig langt mere end en æstetisk erstatningstilfredsstillelse. Den som slår et atlas op, nøjes ikke med at søge efter enkelte eksotiske steder, men vil umådeholdent have alt på én gang – hele verden. Længselen vil altid være stor, større end tilfredsstillelsen ved opnåelsen af det med længsel ventede. Den dag i dag vil jeg foretrække et atlas for nogen turistfører.

DET ARKTISKE OCEAN

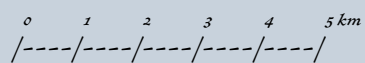
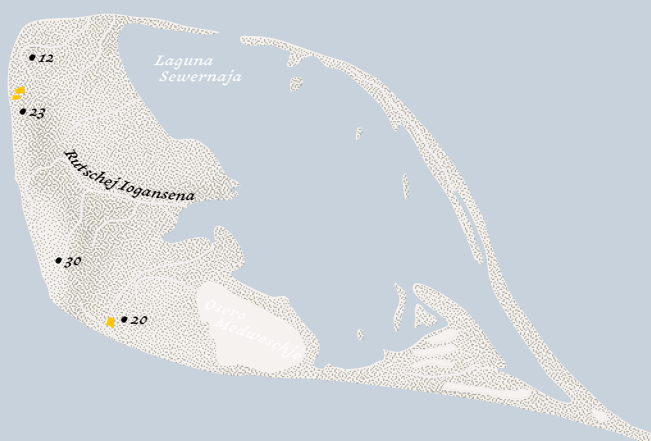
Bjørnøen •

Rudolf-øen •

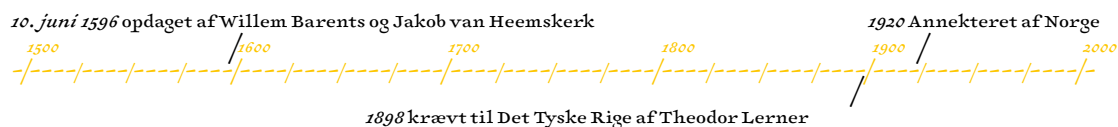

• *Ensomheds-øen*

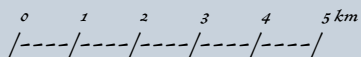
Ensomheds-øen ligger i Det Nordlige Ishav – midt i Karahavet. Denne ø gør sit navn ære på enhver måde: Øde og kold er den, om vinteren lukket inde i pakis; temperaturen ligger på seksten minusgrader i gennemsnit over et år, i højsommeren kan den stige til lige over nulpunktet. // Her bor ingen. En gammel station ligger sunket ned i sneen, forladte bygninger sover i bugtens bug, med udsigt til den fine landtange bag den tilfrosne mose. // Halshvirvelen fra en fortidsøgle bliver fundet. Et par år senere affyrer ubåde fra den tyske krigsmarine granater mod vejrstationen, ødelægger barakkerne, dræber mandskabet – *Operation Wunderland* skyder på Ensomheds-øen: en af denne enheds sidste aktioner. // Som en af den sovjetiske unions største polarstationer bliver den genopbygget i den Kolde Krig. Glemte er det døbenavn, som kaptajnen fra Tromsø gav denne plet jord – af ensomhedens ø bliver på russisk tilbagetrukket ø. Den som besøger den, er nu ikke længere en, der er taget til fange, men en eremit, som tavs sidder sin tid i isørkenen af, indtil han kan vende tilbage til fastlandet som helgen. // Den tiloversblevne proviant ligger dybfrossen i den grønne træbarak, tiliset, ligesom udstyret til måling af lufttrykket, temperaturerne, vindretningen, strålingen fra himlen og skyhøjden. Opsamlingsstragten til nedbør er begravet under sneen. På væggen med palmemønster hænger et billede af Lenin med fipskæg. I logbogen er chefmekanikerens serviceopgaver nøjagtigt noteret, de enkelte maskiners olie- og benzinstand. Men den sidste indførelse holder sig ikke inden for spalterne, med rød spritpen står der: 23. november 1996. I dag kom ordren til evakuering. Vandet lukket ud, dieselgeneratoren slukket. Stationen er ... Det sidste ord er ikke til at tyde. Velkommen til ensomheden.

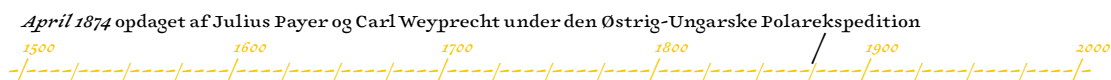
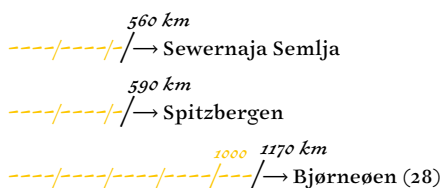
Bjørneøen Svalbard (Norge)

NORSK *Bjørnøya*178 km² | 9 beboere

I gråvej, men ved høj barometerstand når de den sydlige havn på Bjørneøen den 30. juni 1908 klokken to om morgenen; syv fugleelskere, på damperen *Strauss* med fire konservatorer og en bøsse-maker om bord. Friherre Hans von Berlepsch, opfinder af fuglebeskyttelsen, står på dækket. Om halsen bærer han kikkerten og det våbenskjold med fem papegøjer, som ifølge legenden har været familiens våben siden Barbarossas dage. Stumt lytter han ud i mørket, lytter efter ynglesangen fra de fugle, som han hidtil kun har kendt fra bøger. // Om morgenen skyder herrerne allerede fra damperen malle-mukker og lomvier, en ung ismåge samt en udvokset svartbag. Ved stranden løber flokke af udrugede gråmåger frem og tilbage. Fuglevennerne griber fat i en håndfuld unger, endnu med grå dun, og tager dem med om bord: to til at opdrætte, de andre bliver dræbt og flået. På rugeklipperne lurker alkene. En nedlægger en sildemåge, som ved nærmere eftersyn viser sig at være en lille sølvmåge. En anden overlister en rødstrubet lom. Inde i landet opdager de en langhalet kjove og sågar sortænder på issøen. På gruset og småstenene i en lille bæk skyder de en stor præstekravehun, og et snespurvepar flagrer så ophidset omkring dem, at det røber sin rede, som desværre er tom endnu. Også en almindelig kjove og dens mage forsøger at aflede opmærksomheden fra deres rugeplads med flyvekunststykker. Og de finder virkelig æg i en flad mosfordybning, i olivenfarvet camouflageklædning, med mørke pletter. Fuglebaronen indsamler æg fra fire fulde reder og en halvfuld og bærer dem om bord i lomme-tørklæder. De andre herrer får øje på den med længsel ventede alk blandt tusindvis af lomvier. Skud brager, og et eksemplar med fuld fjerprydelse styrter død ned på vandoverfladen. Beviset er tilvejebragt, der er dokumentation for, at den forekommer på Bjørneøen. Fuglevennerne er tilfredse. Mens de tager deres bytte i øjesyn, sluger en flok grå havmåger resterne af et hvalkadaver på stranden.

Rudolf-øen *Franz Josefs Land* (Rusland)

også *Kronprins Rudolfs Land* | RUSSISK *Ostrov Rudolfa*297 km² | ubeboet

Slædeturen går nordpå i halvtreds graders kulde. Med tredive pund bjørnekød på vej til næste breddegrad. Slædehundredenes blodige poter farver sneen. Glitrende isbjergkroppe knager i solen. Naturen er gold, nøgen og nøjagtig lige så hvid som på landkortet. De er blevet sjældne, de tomme pletter; de sidste venter ved yderkanterne af kuglen på at blive forsynet med tekst; ingenmandslandet med stedet, som ikke ligger mod noget verdenshjørne. Det stumme punkt, som kun kompasset bestemmer, er uopnået, gåden om polen endnu uløst: drømmen om et åbent hav, opvarmet af Golfstrømmen; om den sejlbare passage, om den hvide vej til Indien. // De efterlader slæden, sover i gletsjerspalter og går til fods videre mod nord, forrest premierløjtnant Julius Payer, der mere end tredive gange havde besteg en alpetinde som den første og på denne ekspedition var kommandant til lands. Men det her er ikke noget land. Det er en større ø, selvom han giver den et landenavn, ligesom hele det nyopdagede øhav. Han har altid et navn på rede hånd, utrætteligt opkalder han øer, gletsjere og fremspring på kysterne efter sine ungdoms kæresters fødesteder, efter velyndere, kolleger, ærkehertuger og kejserinde Sissis søn; han bærer hjemstavnen op i isen: navnet på landsfaderen, i fædrelandets navn. // Kompasset viser overskridelsen af 82. grad nordlig bredde, endnu en usynlig linje i sneen, som premierløjtnanten indtegner på sit stumme kort. Om aftenen når de udkanten af kronprinsens land. Foran dem ligger intet sejlbart hav, kun et kæmpemæssigt åbent område, kantet af gammel is. Ude i horisonten flimrer skybjerge. // En sidste gang tegner premierløjtnanten med løs hånd nogle linjer på papiret: Kap Felder, Kap Sherard-Osborn og sydspidsen af Petermann-landet. De rammer det østrig-ungarske flag ned i den stenede undergrund, sænker flaskeposten ned i et klippeskær, frosne ord, en meddelelse til fremtidige vidner: *Kap Fligely, 12. april 1874. 82 grader, 5', nordligste punkt. Hertil og ikke længere.*